

Romeins goud

Scharenslijpers (deel 2)

Westeinde (deel 2)

Runderhorzels

Drentse schilderijen

Van landschapsschilder Egbert van Drielst (1745-1818) wordt beweerd, dat hij de eerste was, die de schoonheid van het Drentse land van de 18de eeuw in tekeningen en schilderijen vereeuwigde. Hij behoort tot de vooraanstaande Nederlandse kunstenaars uit het tijdperk rond 1800.

Te voet bezocht hij veel buurtschappen en gehuchten om schetsen van de oude boerderijen en schuren te maken. Als geboren Groninger was Noord-Drenthe voor hem bekend terrein. Het is daarom dat hij vooral rondom Eext zijn bekende, maar ook vaak geromantiseerde schilderijen vervaardigde.

Tekst en afbeelding: *Tien eeuwen Drenthe, de Drenten en hun rijke verleden, deel 1, 4.*

Inhoud

II:	Drentse schilderijen <i>W. Bazuin-Brinkman</i>
1-9	Romeins goud in Beilen <i>R. Evers</i>
10-20	Scharensliemers in Spier in 1839 (deel 2) <i>G.J. Dijkstra</i>
20-25	Het Westeinde in Hijken omstreeks 1950 (deel 2) <i>J. Hoogeveen-Zuidberg</i>
26-27	De runderhorzel <i>G. Seubring</i>
27	Schenking Reactie
28	Wie weet meer? <i>W. Bazuin-Brinkman</i>
III	Zo as 't west hef... <i>G.J. Dijkstra</i>

Foto's omslag voorzijde:

Op de voorzijde van de omslag is een foto te zien van de Beiler goudschat. De drie kleine foto's zijn van boven naar beneden:

- Een Romeinse mantelspeld uit de eerste eeuw, gevonden te Beilen. (Drents Museum Assen)*
 - Een boerderij in de Frankische nederzetting.*
 - Zo zag de vrouw van het dorpshoofd er wellicht uit.*
- De detailkaart is ontleend aan de Franse Topografische kaart van 1806. Op deze kaart is het gebied te zien, waar de Beiler goudschat oorspronkelijk heeft gelegen, namelijk langs de Beilerstroom ten zuiden van de Nederlands Hervormde kerk.*

Adressen auteurs:

- W. Bazuin-Brinkman, Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen.
- drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen
- R.H.T. Evers, Oranjekanaal NZ 26, 9415 TP Hijken
- J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23, 9415 PG Hijken
- G. Seubring, Esweg 54, 9411 AJ Beilen

Prijs: € 4,50

Hoofd- en eindredactie

vakature - hoofdredacteur
T.L. Kroes (eindredacteur), Hijkerweg 19,
9411 LS Beilen, tel. 0593-541581.

Redactie-leden

drs. R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM
Dwingeloo, tel. 0593-541844.
J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23,
9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.
H. Martena, Schapendrift 109,
9411 BN Beilen, tel. 0593-524623.
B. Oosting, Klatering 36,
9411 XH Beilen, tel. 0593-525897
F. Timmerman, Laaghalerstraat 25,
9414 AJ Hooghalen, tel. 0593-592225.
F. Timmerman-Stevens, Smilderweg 2D,
9414 AD Hooghalen, tel. 0593-592251.

Bestuur

drs. G.J. Dijkstra (voorzitter), Pinkster-
bloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.
W. Bazuin-Brinkman (secretaris),
Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen,
tel. 0593-592657.
H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12,
9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.
G. Drenth-Barkhof (ledenadministrateur),
Dahliastraat 20, 9411 GP Beilen,
tel. 0593-524440.
E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K,
9411 KH Beilen, tel. 0593-524382.
F. Biemold, Vonderkampen 136,
9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.
H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10,
9418 PS Wijster, tel. 0593-562412.
J. Vrijs, Julianastraat 16,
9411 PL Beilen, tel. 0593-542351.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt
€ 15,-. Bankrekeningnummer: 3065.27.774
t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekening-
nummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver.
Gem. Beilen.

Opgave lidmaatschap en ledenadministratie:
G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20,
9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.

Het opzeggen van een lidmaatschap dient
SCHRIFTELIJK te geschieden bij G. Drenth-
Barkhof voor 1 november. Voor alle infor-
matie betreffende het tijdschrift:

G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20,
9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen
of delen daarvan is slechts toegestaan na ver-
kregen schriftelijke toestemming van de
eindredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe

Druk: Fa. Kerkhove

ISSN-nummer: 1380-3301

Zo as 't west hef...

Op de buitenzijde van het omslag en op deze pagina is een aantal afbeeldingen van gevonden voorwerpen uit de Romeinse Tijd geplaatst. Dankzij deze vondsten weten we, dat het Drentse zandplateau in de 3de en in de 4de eeuw geen geïsoleerd gebied was, maar dat er handelscontacten waren tussen de toenmalige bewoners en de Romeinen. Luxe aardewerk, sieraden en gereedschappen werden geruild tegen graan, vee of huiden.

Gelet op de vondsten bij Emelangen bij Wijster mag worden verondersteld, dat deze nederzetting een belangrijke plaats in de omgeving was.

Foto rechts: Bij het Hooge Loo te Noord-Barge (gemeente Emmen) werd omstreeks 1850 dit Romeinse bronzen beeldje gevonden. Het stelt de god Mercurius voor. Men veronderstelt dat bij het Hooge Loo een (Romeins) heiligdom heeft gestaan.

Foto achterzijde omslag boven: Een kralensnoer uit de vroege middeleeuwen, afkomstig uit Wijster. De kralen zijn gemaakt van glas en soms uitgevoerd met prachtige, veelkleurige motieven.

Foto achterzijde omslag onder: In één van de paalgaten van een boerderij van de nederzetting bij Emelangen werd een bouwoffer gevonden. Het is een in Drenthe gebakken pot en een kostbare 'terra sigillata-schaal'. De schaal moet zijn geïmporteerd vanuit door Romeinen bezet gebied.

Tekst en afbeelding: *Tien eeuwen Drenthe, de Drenten en hun rijke verleden, deel 13.* Voorwerpen: Drents Museum, Assen.

Romeins goud in Beilen

R. Evers

De vinders van de goudschat van Beilen: H. Barkhof en J. Beuving.

Vijftig jaar geleden werd in Beilen een goudschat gevonden. In deze bijdrage wordt ingegaan op de oorspronkelijk eigenaars van een bijzondere vondst.

Voorwoord

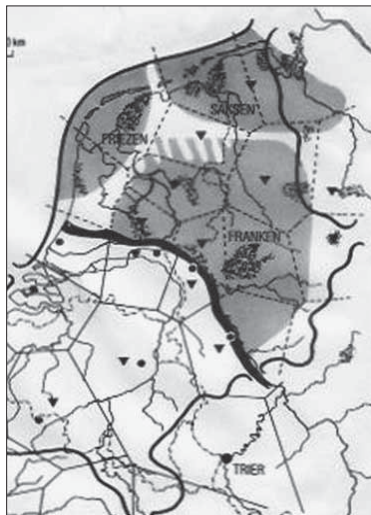
In de Drentse geschiedenis is weinig aandacht voor de Romeinen. Dit heeft niet eens zozeer te maken met het feit dat dit gebied buiten het Romeinse Rijk lag. De voornaamste reden is dat het een uiterst dunbevolkt gebied betrof, waardoor er van een intensieve uitwisseling nauwelijks sprake was.¹⁾ Bijzonder is dan ook de 4de eeuwse Romeinse goudschat die in 1955 in Beilen werd gevonden. Dit goud betekent in meer opzichten een waardevolle toevoeging aan de vroege geschiedenis van deze provincie. Dit artikel handelt over deze goudschat en in welke context wij deze kunnen plaatsen. Hiertoe wordt een beeld geschetst van het einde van de 4de eeuw toen de Romeinen een uiterste poging deden de Germaanse druk op de Rijngrens te verminderen.

De eerste contacten

Het gebied dat wij nu Drenthe noemen heeft gedurende een korte tijd onder Romeins 'toezicht' gestaan (12 voor Chr. t/m 28 na Chr.). In deze periode probeerden de Romeinen Germanië tot aan de Elbe te veroveren. Startpunt van deze tochten was het eiland van de Bataven (Betuwe), van waaruit de Romeinse legers Germanië binnentrokken. Het noorden van Nederland werd daarbij voornamelijk als doorvoergebied gebruikt. Archeologische vondsten uit die periode wijzen op een landroute door het midden van Drenthe,

Noten

- 1) Het Fries-Groningse terpengebied was dichter bevolkt dan het Drentse plateau en kende daardoor wel een behoorlijke uitwisseling. Dit blijkt onder meer uit de vele Romeinse voorwerpen die bij opgravingen van de terpen gevonden zijn.

die de vaargeul over het Flevomeer met de middenloop van de Eems verbond.²⁾ Waarschijnlijk was er in die periode geen sprake van een echte ‘bezetting’, maar moet meer gedacht worden aan beveiligde routes en steunpunten.³⁾ Nadat een Elbe-Donaugrens onhaalbaar bleek, trokken de Romeinen zich in het jaar 47 definitief veilig terug achter de Rijn die, als was hij niet breed genoeg, versterkt werd met tientallen legerkampen. Hiermee hield de interesse van de Romeinen voor ‘Noord-Nederland’ echter niet op. Zij probeerden invloed te verwerven door het tot stand brengen van politieke relaties. De achterliggende gedachte was dat deze bevriende stammen als een extra buffer konden dienen en daarmee een stabiliserende factor op de grenszone zouden vormen. Deze politiek werd vanaf de 3de eeuw steeds belangrijker vanwege de toenemende Germaanse druk op de Rijngrens en het wankelen van het Romeinse gezag in onze streken.

Over de bewoners die de Romeinen aantreffen is uiterst weinig bekend. Volgens een interpretatie van de Romeinse bronnen werd in het begin van de Christelijke jaartelling het oostelijke deel van de Drentse zandgronden bewoond door de Ampsivarii. De naam was afgeleid van de rivier de Eems, waar deze stam zijn kerngebied had.⁴⁾ De Romeinse geschiedschrijver Tacitus beschrijft hoe de Ampsivarii, na door de Chaucken van hun woonplaats verdreven te zijn, tevergeefs probeerden om zich binnen het Romeinse Rijk te vestigen.⁵⁾

In deze 1ste eeuw is het goed mogelijk dat ook nog andere stammen Drenthe bewoond hebben, zoals de Chamavi, die met name het huidige Overijssel bevolkten. Verder is het mogelijk dat er groepen van de Frisi via het noorden de provincie zijn binnengekomen.⁶⁾ Vanaf de 3de eeuw duiden de Romeinen al de bewo-

Geheel links: De Nederlandse stammen ten tijde van keizer Augustus.

Links: De socio-politieke indeling van de lage landen in de 4de eeuw met de aanduiding van de territoria van Friezen, Franken en Saksen.

- 2) Es, W.A. van, *De Romeinen in Nederland*, Bussum 1981, 265.
- 3) Historisch en archeologisch (o.a. muntvondsten) zijn militaire activiteiten aantoonbaar, maar er zijn nog geen aanwijzingen die duiden op (permanente) legerkampen. Zie: Es, W.A. van, *Wijster, a Native Village beyond the Imperial Frontier*, Groningen 1967 ook verschenen in *Palaeohistoria* 11, 1967, 530.
- 4) Amisia betekent Eems.
- 5) Tac. Ann. 13-55,2 beschrijft hoe t.t.v. de regeerperiode van Nero het stamhoofd van de Ampsivarii bij de stadhouder van Neder-Germanië een pleidooi houdt om zijn stam toe te laten tot het Romeinse Rijk. De oorzaak was dat zij door de Chaucken verdreven waren. Het stamhoofd, Boio-calus geheten, gebruikte zijn pro-Romeinse standpunt in zijn toespraak: “....mox Tiberio et Germanico sucibus stipendia meruisse et quinquaginta annorum obisequio id quoque adiungere quod gentem suam dicione nostrae subiceret...” (Vervolgens heb ik ten tijde van Tiberius en Germanicus krijgsdienst verricht en na 50 jaar wil ik mijn gehoorzaamheid voltooien door mijn volk aan uw zeggenschap te onderwerpen).

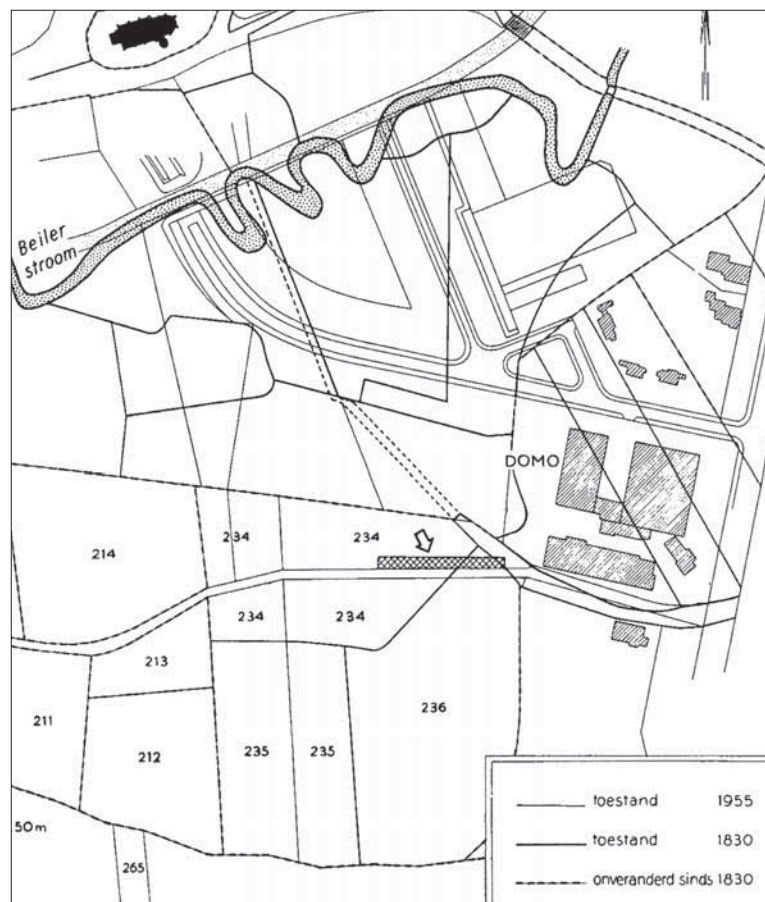
- 6) De opgravingen in Wijster tonen aan dat het aardewerk uit de eerste periode van het dorp (150–255) overeenkomt met die in het Fries-Groningse terpengebied uit diezelfde periode. Hieruit mag worden geconcludeerd dat er een relatie (welke is onduidelijk) met deze groep geweest moet zijn. In periode II (255–325) en III (325–430) komt het aardewerk overeen met die van bewoners uit het zuidelijke deel van Drenthe en Overijssel.
- 7) Waterbolk, H.T. en Glasbergen, W., *Der spätrömische Goldschatz von Beilen*, in: *Palaeohistoria* 4 (1955), 81–101.
- 8) De solidus van 4,55 gr. was vanaf het begin van de 4de eeuw de vervanger van de aureus.
- 9) Zie voor een volledige beschrijving van deze goudschat: Zadoks-Josephus Jitta, A.N., *The Late-Roman Gold Hoard of Beilen II: The Coins*, in: *Palaeohistoria* 4 (1955), 103–113.
- 10) Ibidem, 107.
- 11) Kramer, E., Stoumann, I., en Greg, A., *Koningen van de Noordzee 250-850* (publicatie gebaseerd op de internationale archeologisch-historische tentoonstelling), Assen 2003, 25 en 26.

De goudschat werd gevonden in de grond, die was aangevoerd bij het aanleggen van de tuin van de lagere technische school aan De Omloop. Deze grond was volgens de opzichter van het bouwterrein afkomstig uit een strook grond nabij de DOMO melkfabriek.

ners tussen Rijn en Weser aan met de verzamelnaam Franken. Aan te nemen valt dat allerlei stammen en groepen hierin zijn opgegaan.

De goudschat van Beilen

De collectie van het Provinciaal Museum in Assen werd in 1955 aangevuld met een zeer bijzondere bodemvondst. In datzelfde jaar werd bij grondverzetwerkzaamheden in Beilen een goudschat uit de laat-Romeinse tijd aangetroffen.⁷⁾ Deze bestond uit 22 gouden munten (solidus)⁸⁾, vijf halsringen en een armband⁹⁾. De Romeinse munten dateren uit de periode 364–383 en van 388–395. De sieraden die typisch Germaans van vorm en versiering zijn, werden vervaardigd van omgesmolten Romeinse munten. Gezien het gewicht van de sieraden moet de schat van oorsprong uit 123 of 124 munten bestaan hebben.¹⁰⁾ Hierbij is het vermeldenswaardig dat in die tijd gouden (hals)ringen en armbanden van bijzondere culturele betekenis waren.¹¹⁾ In heel Noordwest-Europa waren ringen het symbool van macht en derhalve alleen voorbehouden aan de elite.

Bekend is onder andere dat ringen gebruikt werden in ceremoniële context zoals bij het bekrachtigen van politieke allianties en vriendschapsverdragen.

Over de herkomst van de grond waarin de schat aangetroffen werd, bestond destijds verschil van mening. Volgens de opzichter van het bouwterrein was de betreffende grond afkomstig uit Beilen zelf, namelijk uit een strook nabij de DOMO melkfabriek.¹²⁾ De twee vindsters daarentegen beweerden dat de grond uit Wijster kwam en wel in de nabijheid van de Emelange.¹³⁾ Na verder onderzoek bleek de opzichter gelijk te hebben. Aan de andere kant zette de aanwijzing van de vindsters ons op een interessant spoor. Tussen 1958 en 1961 vond in Wijster een grootschalige opgraving plaats met een verrassende uitkomst.

Wijster

In Wijster waren reeds sporen uit de prehistorie aangetroffen.¹⁴⁾ Gelegen op een hoge zandrug nabij water maakte deze locatie ideaal geschikt voor permanente vestiging. De opgraving, die tussen 1958 en 1961 plaatsvond¹⁵⁾, toonde aan dat aan het einde van de 2de eeuw de bewoning gecontinueerd werd met de bouw van een kleine nederzetting die uit drie boerderijen en enkele bijgebouwen bestond. De nederzetting groeide gestaag, tot deze in de 4de eeuw een aanzienlijke omvang had verkregen met een oppervlakte van meer dan 6 ha.¹⁶⁾ Het dorp was door wegen in min of meer rechthoekige blokken verdeeld. Hierbinnen stonden ruim 20 grote boerderijen met de daarbij behorende spiekers, waterputten en hutkommen waar ambachtelijke productie plaatsvond.¹⁷⁾ Gezien

12) Waterbolk *Der spätrömische Goldschatz*, 87 en 88.

13) De naam Emelange is afgeleid van het riviertje de Eem (nu Leek genaamd). Of deze naam enig verband houdt met de Eems/Ampsivarii is mij niet bekend.

14) Vondsten wijzen op de Zeijencultuur (600-400 v. Chr.) en bewoning tot in de 2e eeuw v. Chr. Zie: Van Es, *Wijster*, 525 e.v.

15) Opgraving stond los van de goudvondst. Zie voor opgravingsverslag Van Es, *Wijster*.

16) Men onderscheidt drie perioden namelijk:
periode I (150-255)
periode II (255-325)
periode III (325-430).

De nederzetting Wijster (4de eeuw)

Bij één van de lijkbegrovingen uit het grafveld bij de nederzetting Wijster werden een halssnoer en twee zilveren armbanden gevonden.

- 17) Mogelijk stonden er ook hooibergen; Van Es, *Wijster*, 406.
- 18) Het inwoneraantal wordt gezien het economische draagvlak (boerderijen en stalruimte) geschat op 250 tot mogelijk 400/500 mensen.
- 19) Er werden veel slakken en brandgaten aangetroffen.
- 20) Eind 4de eeuw werd de noordelijke grens verdedigd door 30.000 tot 40.000 Romeinse soldaten.
- 21) Mogelijk werd er ook handel gedreven met stammen ten noorden van Wijster (mogelijk zelfs tot in Scandinavië, al zijn er geen vondsten die dit kunnen bevestigen).
- 22) Enckervort, H. van, *De lage landen als economische interactiezone*, in: Bloemers, J.H.F. en Dorp, T. van, *Pre-en protohistorie van de lage landen*, Houten 1991, Hfd. 24. 301e.v..

de grootte van het dorp, de opslagcapaciteit en het feit dat elke boerderij aan gemiddeld 20 runderen ruimte bood, valt aan te nemen dat er in de 4de eeuw enkele honderden inwoners geleefd hebben.¹⁸⁾ Conform de overige ijzertijdbewoners leefde men ook in Wijster van wat het vee en de akkers opleverden. Daarnaast werd aan jacht en visvangst gedaan, een en ander van de natuurlijke mogelijkheden afhankelijk. Naast verwerking van agrarische producten werd er op grote schaal aan ijzerbewerking gedaan.¹⁹⁾ Het productie-overschot werd voor het merendeel verkocht aan de Romeinen. De vele duizenden soldaten aan de grens oefenden een zo grote economische zuigkracht uit, dat ook de inwoners van Wijster ermee in aanraking kwamen.²⁰⁾ Aan te nemen valt, dat Wijster ook voor de lokale economie als marktplaats gediend heeft.²¹⁾

Veranderingsprocessen

De contacten met de Romeinen hadden evenwel grote invloed op lokale dorpsbewoners. Van Enckervort schetst hoe de lokale samenlevingen in Gallië veranderden door de komst van de Romeinen²²⁾: Bij de eerste kennismaking werden over en weer diplomatieke relaties gelegd. Vervolgens werden de banden nauwer aangehaald en vond er uitwisseling van goederen plaats. Uiteindelijk leidde deze situatie tot een economische verstrengeling en wederzijdse afhankelijkheid. Dit proces had uiteindelijk ook zijn weerslag op de organisatie van de oorspronkelijke, en inmiddels behoorlijk toegenomen, bevolking. Het gaat daarbij met name om de intrede van economische differentiatie (markt/handelseconomie met verregaande specialisatie/ambachten) en sociale stratigrafie (maatschappelijke rangordening die leidt tot verschillen in status). We zullen nu nader ingaan op beide ontwikkelingen.

Economie

Gezien de veranderingen die zich tussen de 2de en de 4de eeuw hebben voorgedaan, lijkt dit proces ook op Wijster van toepassing. Dit ondanks het feit dat deze nederzetting zich niet op Romeins grondgebied bevond. Nadat de Romeinen zich ten zuiden van de Rijn hadden teruggetrokken, behielden zij vanwege de 'extra buffer-gedachte' contacten met het noorden van Nederland. Bovendien waren de Romeinen afhankelijk van de inheemse bewoners, waar het ging om goederen ten behoeve van het militaire apparaat. Aangezien het voorland betrokken moest worden in het voorzieningenniveau werden ook goederen van buiten het Romeinse Rijk geïmporteerd. Voor de situatie op het Drentse Plateau ging het vooral om producten die afkomstig waren van de veeteelt, zoals runderen, paarden, huiden, vlees, wol en geweven stoffen. In mindere mate betrof het akkerbouwproducten, zoals

graan en vlas. Zodoende veranderde langzamerhand de lokale economie. Vóór de komst van de Romeinen produceerde men namelijk alleen voor eigen dorpsgebruik, maar op den duur spitste deze lokale dorps economie zich steeds meer toe op de Romeinse behoefte aan niet-agrarische producten. Talloze vondsten wijzen op ijzerwinning en –bewerking en het bewerken van leer.²³⁾ Beide waren belangrijke grondstoffen voor de militaire uitrustingsstukken. Mogelijk werden ook slaven geleverd.²⁴⁾ Er ontstond een levendige handel in allerlei artikelen. Logischerwijze kwamen er ook vele Romeinse producten in Wijster terecht. Zo zijn bijvoorbeeld alle bekende Romeinse aardewerktypen gevonden, maar ook gebruiksvoorwerpen van glas, metaal en wapens. Zeer waarschijnlijk werd ook voedsel van de Romeinen gekocht zoals wijn, vis-saus en mogelijk graan in tijden van schaarste. Hierdoor werden de inwoners van Wijster voor wat hun voorzieningen betreft steeds afhankelijker van de Romeinen.

Maatschappij

In de laatste fase van dit door Van Enckervort geschetste proces kreeg men ook in Wijster te maken met verschillen in status tussen de dorpsbewoners (sociale stratigrafie). De toegenomen welvaart gecombineerd met de bevolkingsgroei had gevolgen voor de sociale en hiërarchische verhoudingen. Het is aannemelijk dat in Wijster een hiërarchische bestuursvorm ontstaan is met boven aan de ‘ladder’ een dorpshef. Hierbij moet worden aangemerkt dat ook zonder de Romeinse invloed de politieke organisatie aan verandering onderhevig geweest zou zijn. Aangetoond is namelijk dat al voor de komst van de Romeinen er bij de Germaanse volkeren een verschuiving plaatsvond van het gemeenschappelijk gebruik van hulpbronnen door alle dorpsbewoners naar particulier bezit van grond en vee. De ongelijke verdeling van het productiesurplus leidde tot een begin van sociale ongelijkheid. Dorpsheffen buiten de relatie met de Romeinen verder uit om hun positie en macht te vergroten.²⁵⁾

Dat Wijster geregeerd werd door een dorpshef blijkt ook uit de vondst van een opvallend erf uit het einde van de 4de eeuw. Hier stond in tegenstelling tot de overige erven maar één, met grote zorg gebouwde, boerderij die alleen als woonhuis diende. De stal, de grote graanschuur en de vele hutkommen, stonden elders op het erf. Het is aannemelijk dat deze boerderij aan het dorpshef toebehoorde. Wellicht kan dit in verband worden gebracht met een ten westen van het dorp aangetroffen krijgersgraf. Hierin zijn naast inheemse wapens, waaronder een francisca²⁶⁾, ook enkele Romeinse uitrustingsstukken gevonden.²⁷⁾ Het is zeer goed mogelijk dat hier zo’n dorpshef begraven ligt. Een en ander sluit ook aan

Een Romeinse mantelspeld, of fibula, uit de eerste eeuw, gevonden te Beilen. Romeinse mantelspelden zijn vergelijkbaar met onze veiligheidsspelden (Drents Museum Assen).

23) Dit is in Wijster aangetoond getuige de vele hutkommen die bestemd waren voor nijverheid. De vele brandgaten en slakken toonden aan dat er aan ijzerbewerkingen werd gedaan.

24) Bloemers, J.H.F., Het acculturatieproces: Romanisering en Germanisering in: Bloemers, J.H.F. en Dorp, T. van, *Pre-en protohistorie van de lage landen*, Houten 1991, 300.

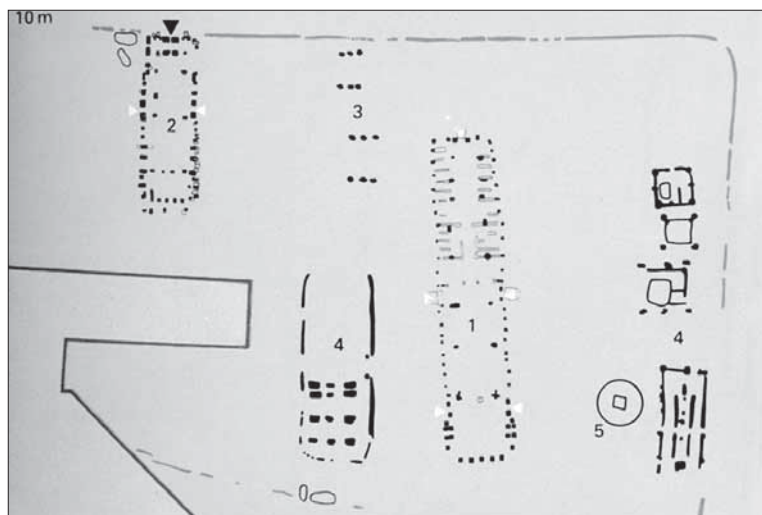
25) Kramer, *Koningen*, 42

Boven: een reconstructie van een hutkom zoals deze in de nederzetting bij Wijster werd gebruikt.

Rechts: Eén erf onderscheidde zich van de andere, doordat het apart omheind was. Er lag niet alleen een 30 meter lange boerderij (1) met een stal voor ongeveer 24 stuks vee (rechts), met een deel en een woonhuis (links), maar ook een 17 meter lang huis zonder stal (2). Het was zorgvuldiger gebouwd en het had een extra toegang in de smalle zijde aan de weg. Tussen de beide huizen in lagen twee hutkommen (3), waar ambachtelijk werk kan zijn verricht. Aan weerszijden van de boerderij stonden graanschuren (4) en aan de zuidkant lag een grote waterput (5).

bij de mate van Romeinse invloeden in het dorp. Romeinse wapens en luxe gebruiksvoorwerpen waren vaak een teken van status. Geenszins betekent dit dat het dorpshoofd een zogenaamd Germano-Romein was. Opvallend is wel dat ondanks het afnemende Romeinse gezag in onze streken er tot in de 4de eeuw nauwe (handels)contacten bleven bestaan.²⁸⁾ Volgens Van Es heeft dit te maken met de veranderende verkeersroutes. In de 1ste en 2de eeuw werden de contacten met het noorden voornamelijk onderhouden via routes over zee en de westkust van Nederland. Vanaf het midden van de 3de eeuw werden deze routes minder toegankelijk ten gevolge van piraterij en veranderende natuurlijke omstandigheden.²⁹⁾ Men koos toen voor veiliger routes die meer door het 'binnenland' liepen om de relaties ten noorden van de Rijn in stand te houden.³⁰⁾ Met relaties worden bedoeld de kust-Friezen en de Germaanse stammen aan de Eems en Elbe. Het is aannemelijk dat Wijster hierin een centrale functie gehad heeft, omdat het op een kruispunt van belangrijke wegen lag. Hiermee vervulde het dezelfde functie als in de eerste decennia van onze jaartelling ten tijde van de Romeinse veroveringspogingen van Germanië.

Diplomatatie

Na een bloeiperiode begon in het midden van de 3de eeuw het Romeinse rijk in verval te raken. Dit proces ging in onze streken met horten en stoten gepaard. Dit betekende dat het gebied ten zuiden van de Rijn, en dan met name het rivierengebied, met grote regelmaat van 'eigenaar' wisselde tussen Romeinen enerzijds en Germaanse stammen anderzijds. Onder de keizers Constantius II (337-360) en Julianus (360-363) werd de Romeinse greep op het gebied weer sterker. Het gelukte keizer Valentinianus I (364-375)

26) Een francisca is een (werp)bijl.

27) Van Es, *Wijster*, 517 e.v.: verwijzing naar graf 116.

28) Ondanks de terugtrekking van de Romeinen bleven er handelscontacten. Zie Kramer, *Koningen*, 16e.v..

29) Vanaf de 3de eeuw kreeg men met de gevolgen van de transgressie te maken.

30) Van Es, *Wijster*, 556e.v.. beschrijft twee mogelijke routes: 1- via Gelderland en Overijssel en 2) – via de IJssel, Vecht en Beilerstroom.

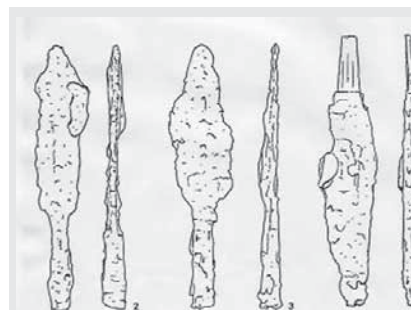
zelfs de Rijn grens weer te herstellen.³¹⁾ De Romeinse acties hielden echter bij de grens niet op. Men vervolgde de oude politiek door het bewerkstelligen van een veilige bufferzone. Germaanse stammen werden goed- of kwaadschiks gedwongen partij voor de Romeinen te kiezen. In het laatste geval gebeurde dat door militaire expedities, die sedert 47 na Chr. niet meer ten noorden van de grote rivieren waren voorgekomen. Een andere ‘oplossing’ was het op goede voet geraken met deze stammen door o.a. het schenken van luxe goederen of goud. Uit die periode zijn veel Romeinse goudschatten in het ‘vrije’ Germanië bekend.³²⁾ Zo zou ook in Wijster het goud geschonken kunnen zijn om de betreffende stam voor de Romeinse zaak te winnen of, zoals het ook wel werd uitgedrukt: ‘Brons was voor de man in de straat, zilver voor soldaten en goud voor internationale relaties’.³³⁾ Het ‘winnen’ voor de Romeinse zaak betekende dat de stam zich rustig hield en/of dat zij soldaten leverde voor de grensverdediging. Aangezien het in Beilen een aanzienlijke goudschat betrof, was er de Romeinen veel aan gelegen met hen op goede voet te leven. Dit blijkt ook uit de vele aangetroffen Romeinse luxe gebruiksvoorwerpen die vrijwel zonder uitzondering van uitstekende kwaliteit waren. De strategische positie van Wijster verklaart waarom zelfs met de tanende macht van de Romeinen dit dorp voor hen van grote betekenis bleef. De invloed van dit dorpshef zal dan ook verder gestrekt hebben dan het dorp zelf.³⁴⁾ Zeer waarschijnlijk hebben we met een dorpshef te doen. De verbondenheid van de goudschat aan het 4de eeuwse Wijster is daarmee zo goed als zeker vast komen te staan.

Offer

De reden waarom dit goud aan de grond werd ‘toevertrouwd’, moet waarschijnlijk een rituele betekenis hebben gehad. De gevonden halskettingen waren gebogen wat inhoudt dat ze niet meer door mensen gedragen hoefden te worden.³⁵⁾ Het feit dat de schat zonder omhulsel in de grond werd gestopt pleit ook voor de rituele interpretatie. Het was blijkbaar niet de bedoeling om de kostbaarheden makkelijk terug te vinden. De Germaanse elite uit die tijd legitimeerde haar machtsbasis mede door het godsdienstig leven naar zich toe te trekken. Offerrituelen waren een middel om de nauwe relaties tussen hen en de goden te benadrukken. Het aanzien van een leider werd mede bepaald door zijn schenkingen aan de hogere machten. Niet zijn bezittingen, maar zijn relatie met de goden was dus bepalend voor zijn status.³⁶⁾

Slot

De Romeinse politiek om de Germaanse druk op de grenzen te

IJzeren speerpunten en francisca afkomstig uit het zgn krijgersgraf.

- 31) Ammianus Marcellinus XXVIII 2,1: Valentinianus versterkte met grote bouwwerken de gehele Rijn van Raetia tot aan de Noordzee.
- 32) Bloemers, *Het acculturatieproces*, 324.
- 33) Zadoks, *The Late-Roman Gold Hoard*, 108.
- 34) Sanden, W.A.B. van der, *Wonen en werken, honderdduizend jaar dagelijks leven in Drenthe*, Assen 1993 (=Archeologische Monografieën van het Drents Museum deel 4), 38.
- 35) Een andere verklaring is dat omgebogen sieraden makkelijker verstopt kunnen worden. De schat zou volgens deze optie ten gevolge van onrustige tijden verstopt zijn. Wat vaststaat, is dat de sieraden niet in gebruik zijn geweest; er zijn namelijk geen slijtage-sporen op aangetroffen.
- 36) Es, W.A. van, Drenthe's plaats in de Romeinse tijd (en de vroege Middeleeuwen) in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 107 (1990) 181-192, 189, Van der Sanden, Wonen, 42 en Kramer, Koningen, 71-72.

De goudschat uit Beilen bestaat uit 22 munten, vijf halsringen en een armband.

37) Van Es, *Wijster*, 518e.v.: Dit is vastgesteld als het grafveld uit de periode 650-850. De bijbehorende nederzetting is nog niet gevonden.

Verantwoording illustraties

- De foto's van p. 1, 4, 5, 6, 7 en 8. Uit: Bloemers, J.H.F. e.a., *Verleden land. Archeologische opgravingen in Nederland*, Amsterdam 1981.
- De foto van p. 2 linksboven: Zadoks-Josephus Jitta, A.N., De Laat-Romeinse goudschat van Beilen, in: *Nieuwe Drentsche Volksalmanak (NDVA)* 1956, 243-252, 251.
- De foto van p. 2: Van Es, *De Romeinen* en Enckevort, *De lage landen*.
- De foto van p. 3: Waterbolk, H.T. en W. Glasbergen, De Laat-Romeinse goudschat van Beilen, in: *NDVA* 1956, 227.
- De tekening op p. 8: Van Es, *Wijster*.

verminderen heeft slechts enkele decennia gewerkt. In de oudejaarsnacht van het jaar 406 doorbraken op grote schaal Germaanse stammen bij Mainz de Rijn grens. In ons land was het enige tijd later definitief gedaan met het Romeinse gezag. Het dorp Wijster heeft deze grote volksverhuizing wel overleefd, maar het grote dorp verviel en maakte plaats voor een kleinere nederzetting die tot in de 9de eeuw bleef bestaan.³⁷⁾ Toen was de goudschat al in vergetelheid geraakt, net als alle andere gebeurtenissen die zich enkele eeuwen daarvoor hadden afgespeeld.

Overige literatuur (niet vermeld in de noten)

Brandt, R.W. en Willems, W.J.H., Het project Wijster, een onderzoek naar recente theoretische ontwikkelingen in de archeologie en een experiment met het toepassen daarvan, Project Culturele Prehistorie 1974-1976 (Amsterdam 1977) in: *IPP, Working Paper* 3, 1977.

-Enckevort, H. van, Continuïteit en discontinuïteit: De nederzettingssystemen, in: Bloemers, J.H.F. en Dorp, T. van, *Pre- en protohistorie van de lage landen*, Houten 1991, Hfd. 23.

Es, W.A. van, De Romeinse muntvondsten uit de drie noordelijke provincies; een periodisering der relaties, in: *Varia bio-archaeologica* 13, Groningen 1960.

Harsema, O.H., Romeinse invloeden in Drenthe, in: *Brills uitgaven voor algemeen voortgezet onderwijs*, 1970.

Waterbolk, H.T. en Boersma, J.W., Bewoning in voor- en vroeghistorische tijd in: *Historie van Groningen, Stad en land*; Groningen 1976, 13-74.

Waterbolk, H.T., Walled Enclosures of the Iron Age in the North of the Netherlands, in: *Palaeohistoria* 19 (1977) 97-172.

Scharenslijpers in Spier in 1839 (deel 2)

Op 27 februari 1839 kwam in de voormiddag een groep scharenslijpers het dorp Spier binnengelopen. Enkele uren later zou op de brink een dramatische vechtpartij plaatsvinden.¹⁾

G.J. Dijkstra

Behalve uit een aantal vrouwen en kinderen bestond de groep uit vier scharenslijpers, waaronder de drie broers Hindriks: Doede, Machiel en Aaldert. In hun gezelschap bevond zich een vierde scharenslijper, Jacob Daniël Scholten, die een relatie had met een nicht van de broers.

Zij hadden die ochtend, op weg naar Spier, al enige sterke drank gebruikt. Toen zij hun slijperskarren op de brink hadden neergezet, togen zij naar de herberg van Jan Lambert Oosting. Hier namen zij weer enige borrels. Tussen 13.00 en 14.00 uur verlieten de mannen, vermoedelijk in gezelschap van hun vrouwen en/of levensgezellen, de boerderij annex herberg van kastelein Oosting. Op dat moment was de jongste broer van het stel, Aaldert Hindriks, volgens getuigen 'eenige mate beschonken'.

De groep scharenslijpers kwam vaker in Spier. Tijdens het proces over de vechtpartij verklaarden alle getuigen, 21 personen, de scharenslijpers goed te kennen.

De aanleiding

Het gezelschap begaf zich, aanschouwd door de plaatselijke bevolking en de schooljeugd met hun meester Jan Beening²⁾, naar hun slijpkarren die zij bij hun binnenkomst in het dorp bij de school op de brink hadden neergezet.

Toen de mannen bij de karren kwamen, werd Aaldert om één of

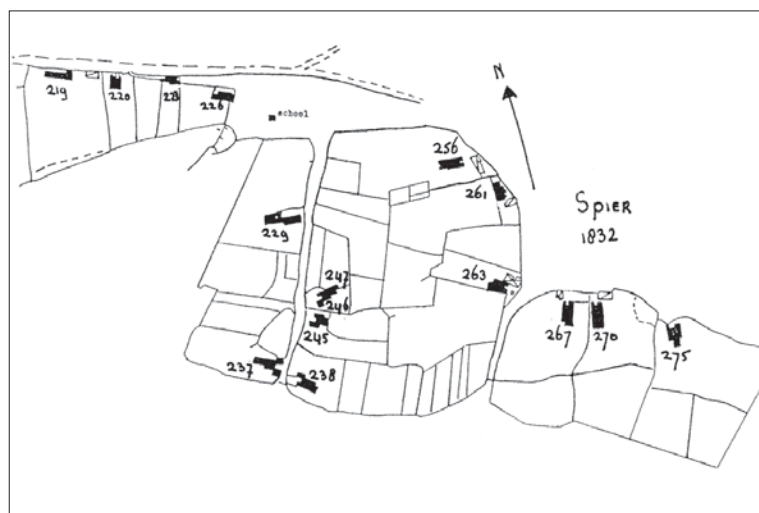
Noten

- 1) Toegangsnummer 0105, no. 22 - Processen-verbaal van terechtzittingen in criminele zaken (misdrijven) 1838-1842, 2 delen (zaak no. 56; nr. 32) en toegangsnummer 0105, no. 34.
- 2) Jan Beening, oud 32 jaar, woonde te Wijster.

Spier in 1832 met vermelding van kadastrale nummers met eigenaar (1) - bewoner (2) (1840):

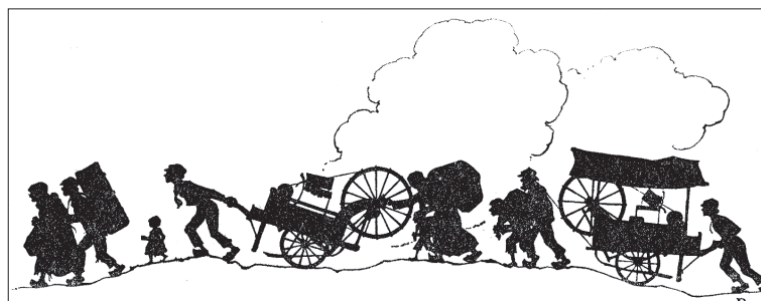
- 219: 1-Femmigje Roelofs Oosting-Smit;
2-Jan Lamberts Oosting;
220: 1- en 2-Roelof Roelofs Bakker (Bakje);
223: 1-wed. Pieter J. Smit;
2-Willem Hendriks Smit;
226: 1-wed. Hendrik Schuiring;
2-wed. Roelofje Hendriks Smit;
229: 1-Johan van Zetten;
2-Jan Roelof Reinds;
237: 1-wed. Hendrik Schuiring;
2-Lucas Reinds;
238: 1-Jan Wilems Eleveld;
2-Hendrik Willem Loof;
245: 1-Johan van Zetten;
2-Hendrik L. Oosting;
246: 1-Harm Alberts Oosting;
2-Teunis Thieme Oosting;
247: 1-Jan Alberts Oosting;
2-Tieme Alberts Oosting;
256: 1-Leffert Barels, Dwingeloo;
2-Roelof Christiaan Kwint;
261: 1-Henk Nijens en cons.,
Wijster;
2-Gerrit Smit;
263: 1-Jan Roelofs Hunse, Beilen;
2-Jacob Pieters Hof;
267: 1-Hendrik Nijens, Wijster;
2-Jentje Aalderts en Hendrik Koerts;
270: 1-Jan Jacobs Koning;
2-Jan Jacobs Koning;
275: 1-Thijmen Alberts Oosting;
2-Gerrit Jans de Wilde.

andere reden kwaad op een zoontje van zijn broer Doede. Hij pakte daarbij een stuk hout en smeed dit naar het kind, dat hierdoor werd geraakt, waarbij een gapende, bloedende wond in de nek ontstond.

Doede werd hier zo kwaad over, dat hij zijn broer Aaldert aanviel en sloeg. Toen deze vechtpartij uit de hand liep, wilde Machiel de vechtenden uit elkaar halen. Maar in plaats dat er een einde aan het slaan kwam, ontstond er een behoorlijk handgemeen tussen de drie broers.

Dan weer lagen de drie broers op de grond, dan stonden zij weer en gaven elkaar rake klappen. Terwijl Doede en Aaldert hun handgemeen voortzetten, liep Machiel naar één van de slijpkarren om een zogenaamde treedstok, het stuk hout waarmee het rad door de voet in beweging wordt gehouden, te pakken. Met dit stuk hout liep hij naar zijn vechtende broers. Doede pakte hem de treedstok vervolgens af en begon daarmee op de armen en de schouders van Aaldert te slaan. Met z'n drieën vochten de mannen door. Af en toe viel Aaldert op de grond, maar steeds weer kwam hij in de benen om andermaal met Doede het gevecht aan te gaan.

Tijdens het slaan van Aaldert zou Doede volgens een getuige hebben uitgeroepen: “Ik houw hem dood!”

Uiteindelijk wilde Aaldert bij zijn beide broers weglopen, maar Doede en Machael liepen achter hem aan. Doede hield nog steeds de treedstok in de hand, terwijl Machiel een zware ronde knuppel, die op de grond lag, had opgeraapt.

Doede haalde zijn broer als eerste in, waarna hij Aaldert met de treedstok tegen de grond sloeg. Vervolgens mengde Machiel zich in de vechtpartij tussen zijn beide broers. Doede en Machiel sloegen met de treedstok en de knuppel op hun broer Aaldert in.

Aaldert kon zich slechts verweren door zich voorover te laten vallen en in elkaar te kruipen en zijn hoofd met zijn armen en handen te bedekken. Zonder ook maar even op te houden bleven de beide mannen op hun broer inslaan.

Omstanders die het aanschouwden, grepen niet in en zagen hoe Aaldert met enige gekerm op zijn zijde viel, alsof hij onder de gewelddadige slagen bezweek.

Desondanks kwam Aaldert weer op de been, waarna hij een verwensing jegens Doede uitte, die zich dit op zijn beurt niet liet

*Scharenslijper met onder zijn rech-
tervoet de zogenaamde treedstok.
Zie p. 11: ...liep Machiel naar één
van de slijpkarren om een zoge-
naamde treedstok...*

Schapenhokken in De Steegde te Spier

Op deze plaats stond de boerderij annex herberg van Jan Lamberts Oosting

Op de kaart van Drenthe zijn de verblijfplaatsen van leden van de scharenslijpersfamilies Hindriks en Wolters vermeld, zoals ik deze heb gevonden in geboorten-, huwelijks en overlijdensaktes en justitiële archiefstukken in de periode 1756-1914. Uit deze gegevens blijkt, dat zij bij voorkeur vanuit zanddorpen op de Hondsrug naar het westen of naar het oosten trokken.

In westelijke richting, naar de omgeving van Beilen of Assen, trokken zij met hun slijperskarren en venterswaren om geld te verdienen. In oostelijke richting trokken zij de venen in: Bonnerveen, Drouwenerveen of naar de veenkoloniale dorpen in Groningen. In plaggenhutten brachten zij dan de wintermaanden door.

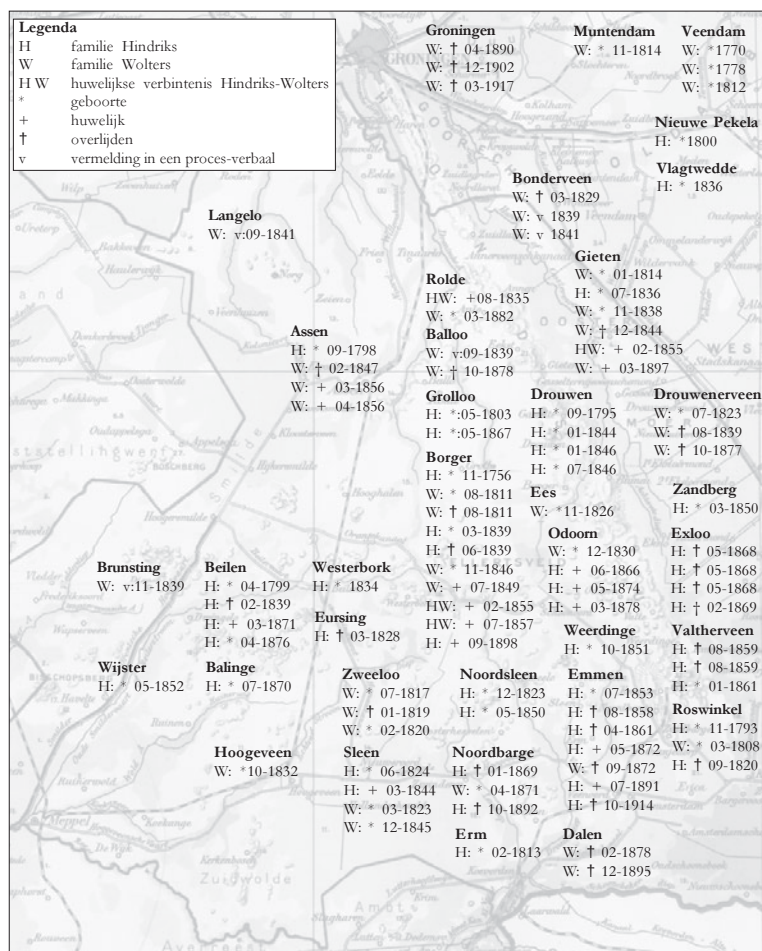
Opvallend is verder, dat de families Wolters zich voornamelijk ten noorden van Borger ophielden en de families Hindriks ten zuiden van Borger. In de voormalige gemeenten Gieten-Borger waren de vermeldingen Hindriks-Wolters respectievelijk 9-15; in de voormalige gemeenten Odoorn-Emmen: 19-3.

gezeggen, waarna de beide mannen elkaar weer begonnen te slaan. Al vechtende rolde Doede bovenop Aaldert, waarna hij op zijn broer begon in te slaan. Daarop grepen twee vrouwen Doede beet en trokken hem van zijn broer af. Doede en Machiel, beiden met bebloed hoofd, trokken zich daarop terug naar hun slijpkarren. Aaldert werd door zijn vrouw Frederika Machiels naar een schaphenhok geleid, waar deze zijn bebloede hoofd begon af te vegen.

Op dat moment moet Aaldert Hindriks, ondanks de verdovende werking van het alcoholgebruik, al behoorlijk last hebben gehad van zijn hoofdwond. Een aantal malen zei hij tegen de vrouw die zijn wond verzorgde: "Wat heb ik het daarvan in den kop gekregen."

Verzoening

Terwijl Aaldert Hindriks nog bijkwam van zijn verwonding, voegden zijn beide broers, Doede en Machiel, zich bij hem om zich met hem te verzoenen. Nadat de drie broers met elkaar vrede hadden

gesloten, besloten zij het ‘geschil af te drinken’ in de herberg van Oosting.

Toen de mannen met hun levensgezellinnen in de herberg kwamen, sloeg Aaldert met een gedraaide eikentwijg die hij in zijn hand had, zonder zich ook maar één moment te bedenken, Doede op diens ontblote en kale hoofd. Twee of drie slagen bracht hij Doede toe, waarna het bloed uit de wonden stroomde. Wederom ontstond een handgemeen tussen de beide mannen, die al worstelend buiten de deur geraakten, waarna Aaldert, die andermaal onder de woedende Doede lag, vele vuistslagen ontving. Ook nu zou Doede volgens een getuige hebben geroepen: “Ik houw hem dood!”

Nadat Doede Aaldert uiteindelijk losliet, kwam deze met veel moeite weer overeind. De beide mannen gingen daarop andermaal de herberg binnen, waarna zij naast elkander, met bebloede hoofden plaatsnamen. De vrouwen van de scharenslijpers waren tijdens de laatste vechtpartij van Aaldert en Doede binnen gebleven, waar zij zich tegoed deden aan jenever. Ook de mannen dronken nu jenever en verbleven geruime tijd in de kamer van de herberg van Oosting.

Aaldert hing gedurende deze tijd voorover. Nu en dan, nadat hij daartoe werd uitgelokt, klonk uit zijn mond het nauwelijks verstaanbare scheldwoord ‘hoerenboel’, waarna hij beurtelings van Doede en Machiel stoten en duwen ontving, waartegen hij zich niet verweerde.

Aaldert bleef overigens jenever drinken. Zijn vrouw Frederika Machiels hief daarbij zijn hoofd omhoog en goot het goedje naar binnen.

Opnieuw een vechtpartij

Nadat de scharenslijpers uiteindelijk besloten om de herberg te verlaten en opstonden, werd Aaldert Hindriks door zijn vrouw omhoog gehesen en ondersteund. Toen de mannen en de vrouwen naar buiten wilden gaan, pakte Machiel een stoel beet en sloeg daarmee twee keer op het hoofd van Doede.

Kastelein Jan Oosting vreesde andermaal een vechtpartij en waarschuwde de mannen met de opmerking dat er nu een einde aan de vechtpartijen moest komen en dat hij niet zou dulden dat zijn overgebleven inboedel ook kapot zou worden geslagen.

Die opmerkingen maakten Doede balsturig. Hij provoceerde de herbergier door te zeggen, dat zij niet weg wilden en om zijn opmerking kracht bij te zetten, pakte hij Oosting bij zijn vest beet. Oosting werd bang en riep zijn dorpsgenoot Roelof Christiaan Kwint, die op dat moment voorbijkwam, te hulp. Kwint wist de herbergier te ontzetten, waarna Doede en Machiel alsnog besloten naar buiten te gaan. Aaldert was toen met zijn vrouw en de andere vrouwen al buiten.

Scharenslijpersfamilie Hindriks

De drie broers Hindriks waren kinderen van scharenslijper Hindrik Hindriks (Mus) (1756-1828) en Hinderina Hindriks Wolters. Hun gezin bestond uit:

1. Hendrik Hindriks
2. Doede Hindriks (1795-1859) leefde samen met Meija Jans Roswinkel (1800-1859). *Kinderen: Hindrik Hindriks (1823-....), Johannes Hindriks (1834-1914) en Hinderina Roswinkel (1839-1893).*
3. Frederika (1797-1869) was gehuwd met koopman Gerrit van Artel (1795-1868). *Kinderen: Megrietta Artel, Lammechien Artel (1836-....) te Gieten, gehuwd met haar neef Jozef Wolters (1830), zoon van Machiel Frederiks Wolters en Anna Maria Jozefs, Hendrik Artel (1844-1869) en Koop Artel (1846-1868).*
4. Machiel Hindriks (1799-18..) was eerst gehuwd met Geertjen Jansen (1793-1820) en later met Johanna Willem Hadders (ook wel Janna Hadders genoemd) (1813-1858). *Kind uit het eerste huwelijk: Hindrina Hindriks (1824-....). Kinderen uit het tweede huwelijk: Frederika Hindriks (1836-1839), Willem Hindriks (1846-....) en Frederika Hindriks (1850-....).*
5. Aaldert (ook wel Aalderik) Hindriks, (1803-1839). Hij was gehuwd met zijn nicht Frederika Machiels Wolters (1808-....), dochter van Machiel Frederiks Wolters en Anna Mania Jozefs.
6. Wilhelmina Hindriks.

Op deze plaats stond de boerderij van Roelof Christiaan Kwint.

Scharenslijpersfamilie Hindriks uit het woonwagenkamp te Emmen, nakomelingen van één van de drie broers Hindriks.

Willem Hindriks

In december 1869 werd scharenslijper Willem Hindriks opgenomen in de burgerlijke stand van de gemeente Beilen. Hij woonde vanaf dat moment bij zijn aanstaande schoonouders in. Op 18 maart 1871 huwde hij met Hindrikje Boer, dochter van N.N. en Annigje Boer. Zij was op 15 mei 1852 te Wijster geboren. Haar moeder was als ongehuwde weduwe in de kraam gekomen. Op 7 juli 1879 is scharenslijper Willem Hindriks met zijn gezin naar Anloo verhuisd.

Toen Doede en Machiel bij de buitendeur waren, draaide Doede zich om en greep Oosting, die de beide mannen naar de deur was gevolgd, vast om deze vervolgens op de grond te smijten. Oosting ontworstelde zich aan de greep van Doede, vluchtte de gelagkamer in en greep een blaaspijp van de wand. Daarmee sloeg hij in de richting van Doede, die hem achterna zat, zonder deze te raken. Doede wist de blaaspijp uit de handen van Oosting te rukken, waarna hij deze andermaal op de grond smeed en boven op de herbergier ging zitten.

Machiel was met een zwaar stuk eikenhout de beide mannen gevolgd. Toen hij Doede op de herbergier zag inslaan, aarzelde hij niet en sloeg hij met het stuk eikenhout zijn broer op de rug.

Op het moment dat Machiel voor de tweede keer zijn broer met het hout wilde slaan, zag landbouwer Kwint, die binnen was gebleven, de ernst van de situatie in en greep Machiel bij zijn arm. Op dat moment wist de kastelein zich van de door de slag verdoofde Doede te ontdoen en zijn huis uit te vluchten.

Buren

Verscheidene buren waren ondertussen door Geesje Hendriks Vredeveld, dienstmeid van Jan Lambert Oosting, gewaarschuwd en waren naar de boerderij annex herberg van Oosting gekomen. Zo waren daar Hendrikje Jans Smit-Boer, de vrouw van landbouwer Willem Smit uit Spier, de boerenknecht Egbert Smit die in Westerbork woonde, landbouwer Gerrit Smit uit Spier, Roelof Roelofs Bakker, landbouwer te Spier, Annegien Allen Dijkstra, de buurvrouw van Oosting, Margje Roelofs Kwint-Vredeveld uit Spier, Hilligje Roelofs Kiers-Santing uit Spier en de boerenknecht Hendrik Willems Smit die te Lheebroek woonde. Ook verschillende kinderen zullen samen met hun onderwijzer, Jan Beening uit Wijster, de vechtpartij hebben gevolgd.

Bedreiging

Toen de beide scharenslijpers, Doede en Machiel, naar buiten waren gekomen, slaagde Jan Lambert Oosting erin weer in zijn huis te komen. Hij gooide de deur dicht en deed het slot erop.

Kennelijk wekte deze actie weer de woede van de scharenslijpers op. Nu moest landbouwer Kwint, die met de beide broers Hindriks naar buiten was gekomen, het ontgelden.

Hij werd aangevallen door Doede en Frederika Machiels, de vrouw van Aaldert. Door deze twee personen werd hij zodanig geslagen en geschopt, dat hij met een bebloed gezicht de vlucht moest nemen. Daarbij zou Frederika Machiels hem met de vlakke hand, de vuist en een tabaksdoos in het gezicht hebben geslagen. Ook zou zij hem met haar klompen tegen zijn schenen hebben geschopt.

Daarop dreigde Doede de boerderij annex herberg van Oosting in brand te steken, wanneer hij de deur van zijn pand niet wilde open doen. Toen Oosting dit alsnog deed, trad Doede weer naar binnen, nu samen met Frederika Machiels. Zij beweerde dat de kastelein haar met de blaaspijp de arm aan stukken had geslagen. Zij weigerde zich uit de herberg te verwijderen. Toen Machiel haar de deur uit wilde zetten, beet zij hem in de arm.

Overlijden

Na het uitbreken van de vechtpartijen op de brink en in de herberg annex boerderij van Oosting waren niet alleen de burens gewaarschuwd, maar ook burgemeester Teunis ten Have van Beilen. Hij had onmiddellijk veldwachter Johan Hendrik Lodewijk Dondorff

Scharenslijpersfamilie Wolters uit het woonwagenkamp te Emmen: vermoedelijk nakomelingen van Fritz Wolters uit het Emsland.

Scharenslijpersfamilie Wolters

Frederik ('Fritz') Wolters was in de tweede helft van de 18de eeuw scharenslijper/ketellapper van beroep en leidde met zijn vrouw Maike (Maria) Doeden en zijn gezin een zwervend bestaan in de omgeving van Haren en Meppen (Emsland) en in Drenthe en Groningen.

Van zijn kinderen bleven er twee op het einde van de 18de eeuw in Drenthe. Deze twee waren:

1. Machiel Frederiks Wolters (1778-1844), gehuwd met Anna Maria Jozefs (1776-1847). Hij was scharenslijper/ketellapper van beroep en leidde met zijn gezin een zwervend bestaan.

In de wintermaanden verbleef hij meestal in het Bonnerveen, op de grens van de provincies Drenthe en Groningen. Met zijn zwager Hindrik Hindriks (de Mus) trok hij veel door Drenthe.

Kinderen:

- Frederika Machiels Wolters (1808-1861), gehuwd met haar neef Aaldert Hindriks (zie Scharenslijpersfamilie Hindriks).
 - Johanna Maria Wolters (1811-1895), meestal Jenne Mie genoemd. In 1839 was zij de levensgezellin van scharenslijper Jacob Daniël Scholten (1813-1872).
 - Maria Machiels Wolters (1815-1902), gewoonlijk werd zij Maaike genoemd.
 - Frederik Machiels (1817-1819)
 - Frederik Machiels (1820-1878)
 - Machiel Wolters (1823-1877)
 - Hinderina Machiels (1826-1829)
 - Jozef Machiels Wolters (1830-1890), gehuwd met zijn nicht Lammegien Artel.
2. Henderica Wolters, huwde met Hindrik Hindriks (de Mus), scharenslijper van beroep. Zie scharenslijpersfamilie Hindriks, pag. 14)

Boven: Woonwagenkamp Emmen, tekening van Douwe van der Meulen. Rechtsboven: het woonwagenkamp te Emmen in het begin van de 20ste eeuw.

‘Maaike’ en ‘Jenne Mie’

Ruim twee jaar na de dramatische gebeurtenis in Spier kregen Maria ‘Maaike’ Wolters en Johanna Maria Wolters, gewoonlijk ‘Jenne Mie’ genoemd, op 9 september 1841 te Langelo bij Norg ruzie met Leentje Hendriks Steenbergen, huisvrouw van scharenslijper Hendrik Jochems Slijper. De twist leidde tot handtastelijkheden, waarbij ‘Jenne Mie’ Hendrik Jochems Slijper bij herhaling zou hebben geslagen en geschopt en met een vijl hebben verwond. Ook zouden de beide zusters Wolters Leentje Hendriks Steenbergen hebben toetgetakeld.

‘Maaike’ en ‘Jenne Mie’ Wolters werden veroordeeld tot gevangenisstraffen van respectievelijk vijftien en achttien maanden. Daarnaast moesten beide vrouwen een boete van acht gulden en de proceskosten betalen.

naar Spier gestuurd om een einde te maken aan ‘de ijselijke toonelen die meer dan twee uren hadden voortgeduurd.’

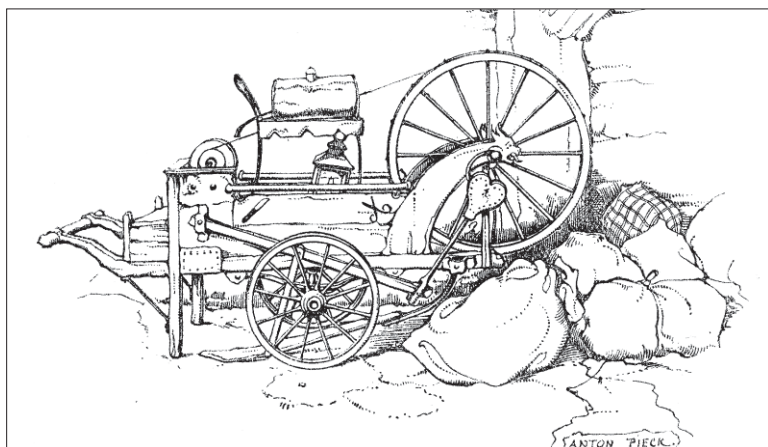
Dondorff arresteerde meteen de broers Doede en Machiel Hindriks. Hij trof Aaldert Hindriks met een bebloed hoofd in bewusteloze toestand aan in een schaphok. Aaldert gaf taal noch teken. Door enkele inwoners van Spier werd hij met de nodige voorzichtigheid op een wagen met stro gelegd en naar Beilen vervoerd. In het huis van Dondorff werd hij met veel zorg op een ‘strooleger’ gelegd. Niet tijdens het vervoer, noch bij Dondorff thuis gaf Aaldert Hindriks een teken van leven. Aanvankelijk dacht men dat hij ten gevolge van zijn dronkenschap bewusteloos was geraakt, maar nadat zijn ademhaling onregelmatiger werd, begon men hieraan te twijfelen. Die nacht wiste men zijn hoofd enkele malen met water en hield men wat azijn onder zijn neus. Ondanks deze zorg kwam Aaldert Hindriks niet bij en hij bleef bewusteloos op zijn leger van stro liggen.

Vroeg in de ochtend besloot men Klaas Dumon, heel- en vroedmeester in Beilen, te roepen. Toen deze kwam, het was ongeveer zes uur, was Aaldert Hindriks reeds overleden.

Van de verwarring rond het overlijden van Aaldert Hindriks in het huis van Dondorff wist Doede Hindriks gebruik te maken. Toen de aandacht van zijn bewakers even verslapte, ontsnapte hij op ‘kousenvoeten’.

Na zijn ontsnapping is Doede Hindriks in oostelijke richting gevlucht. Via Westerbork, Orvelte, Wezup en Zweeloo kwam hij terecht in Noord-Sleen. Hier wilde hij een paar uur uitrusten in de plaatselijke herberg van Cornelis Jansen en Berendina Geerts Kuiper. In maart 1839 informeerde de officier van justitie van de arrondissementsrechtbank van Assen naar de rol van het echtpaar bij het onderdak geven aan Doede Hindriks. Uiteraard ging het om de vraag of dit echtpaar een voortvluchtige verdachte van een misdrijf had geholpen.

Toen veldwachter Joling met twee Beiler mannen, Barteld Pots en Jan Scheunink, in de herberg Doede Hindriks wilde arresteren, had deze zich verstoppt. Het kasteleinsechtpaar wilde niet

zeggen, waar Doede Hindriks was. Onduidelijk is of veldwachter Joling voor hun weigering ook had gezegd, dat hij Doede zocht omdat deze zijn broer had doodgeslagen.

Hoe vervolgens het gesprek in de herberg te Noord-Sleen afliep, viel niet uit de archiefstukken op te maken. Wel is duidelijk, dat de veldwachter met de beide Beiler mannen Doede Hindriks ter plaatse weer in hechtenis hebben genomen en hem weer naar Beilen hebben gebracht.³⁾

Lijkschouwing

De lijkschouwing werd uitgevoerd door Machiel Dassen, medicinaal doctor te Hoogeveen, Klaas Dumon, heel- en vroedmeester te Beilen, Gerhardus Visser, medicinaal doctor te Hoogeveen, Gerardus Houzeas Ambshof, medicinaal doctor te Hoogeveen en Petrus Everhardus Pruisen, doctor te Zuidlaren.

Zij vonden bij Aaldert Hindriks een open wond boven aan het hoofd op het linker wandbeen ter grootte van twee vingers breed. De randen van de wond waren volgens de lijkschouwers niet glad, zodat de wond veroorzaakt zou moeten zijn door een hard en stomp voorwerp.

De schedel was niet beschadigd, maar bij de hersenvliezen bij de wonde zagen de lijkschouwers een bloeditstorting van een behoorlijke omvang. Deze bloeditstorting moet een druk op de hersenen tot gevolg hebben gehad.

De conclusie van de lijkschouwers over de doodsoorzaak was: algemene congestie (ophoping van bloed), vermoedelijk veroorzaakt door het gebruik van sterke drank, drift en inspanning.

Rechtszittingen

Op 16 oktober 1839 vond er een zitting plaats van de raadkamer van het Hof van Drenthe, het Provinciaal Gerechtshof, waarbij drie

Over de gewelddadigheden in Spier werd in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 20 december 1839 naar aanleiding van de rechtszaak in november 1839 een kort bericht gepubliceerd. In het verslag werd melding gemaakt van de uitspraak van het gerechtshof en werd geëindigd met een moraliserende tekst:

‘Hebben de dagbladen in de laatste tijd vele misdrijven vermeld, welke het gevolg waren van het maken van misbruik van sterken drank, ook dit voorval moet daaraan geweten worden en levert als bijdrage daartoe een verschrikkelijken broedermoord. Hoezeer het wel te vermoeden is, dat in ons klimaat het geheel gebruik van sterken drank niet zal kunnen en mogen worden tegengegaan, men vindt in hetzelfde opnieuw het bewijs van het wensche lijke, dat het middel mogt kunnen worden uitgevonden, om het misbruik van het gebruik te scheiden en het eerste beletten.’

ASSER, den 22 November.
In de zaak van den heer Procureur-Generaal bij het Hof van Drenthe tegen Doede Hindriks en Machiel Hendriks, scharenslippers en ketelslippers van beroep, heeft het Hof op beiden deszelfs arrest uitgesproken en daarbij, ter aake van het slaan en mishandelen van hinnen broeder, Aaldert Hendriks, met die gevolgen, dat deze den volgenden dag daaraan is overleden, evenwel na door hem door slagen en stooten te zijn gepronodeerd, en daarenboven wegens het toebrengen van slagen en stooten aan anderen, veroordeeld, den synten tot vijf, en den tweeden tot vier jaren correctionele gevangenisstraf, isder honderd gulden boete en solidaire in de kosten van den processe. Dit voorval had plaats in het gehucht Spier, gemeente Beilen: 22 getuigen, waaronder 5 geneeskundigen, hebben over deze belangrijke zaak bij het Hof getuigenis afgelegd.
Hebben de dagbladen in de laatste tijden vele mis-

- 3) Gemeentearchief Midden-Drenthe, archief gemeente Beilen 1839, uitgaande stukken 44 en 52; ingekomen stukken 44 en 50.

Literatuur

G.J. Dijkstra, 'Het 'dootvallen' van scharenslijper Wilhelmus Lodewijk Meijer', in: *Spitwa(a)rk*, 2003, nr. 4, 2 e.v.

G.J. Dijkstra en M.A.W. Gerding, *Geschiedenis van Spier*, Spier 1989.
Joh. Hidding, *Heuvings haardstee*, Nijkerk.

Holger Lemmermann, *Zigeuner und Scherenschleifer im Emsland*, Sögel 1986.

Cornelis Mulder, *Hannekemaaiers en kiepkerels*, Haren 1971.

Harm Tiesing, *Uit en over Drenthe*, Drouwen 2003, 247-258. De bijdrage van Harm Tiesing in de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* werden geplaatst op 30 juli 1921 (no. 65), 6 augustus 1921 (no. 66) en 13 augustus 1921 (no. 67).

Verantwoording foto's

blz. 10, 11-boven, 12-onder, 13-boven en 15-boven: respectievelijk: Dijkstra, *Geschiedenis*, 101, 97, 59, 101 en 110.

blz. 11-onder en blz. 18: J. Hidding, *Heuvings haardstee*, 19 en 55: tekeningen van Anton Pieck.
blz. 12-boven: Lemmermann, *Zigeuner*, titelblad.

blz. 15-16: G. van der Veen e.a., *DE ARK. Het verleden en heden van het 100-jarig woonwagencentrum te Emmen*, Emmen, 1994.

verdachten van de vechtpartijen en de doodslag in Spier werden voorgeleid: Doede Hindriks, Machiel Hindriks en Frederika Wolters, de weduwe van Aaldert Hindriks. Zij werden aangeklaagd wegens 'moedwillige doodslag en moedwillige toebrenging van slagen'. In de raadkamer werd besloten, dat de zaak tegen de beide broers Hindriks zou worden behandeld door het Provinciaal Gerechtshof en dat Frederika Wolters berecht zou worden door de Arrondissementsrechtbank te Assen.

Op 15 en 16 november 1839 vond de rechtszitting voor het Provinciaal Gerechtshof plaats. Tijdens de rechtszitting op 22 november 1839, de dag van de uitspraak van het gerechtshof, brachten zowel Doede Hindriks als Machiel Hindriks naar voren, dat zij nooit eerder wegens een misdrijf voor de rechter hadden gestaan. Ook ontkenden zij, dat zij schuldig waren aan de tenlastelegging. Beide mannen verklaarden, dat zij vanwege hun dronkenschap niet meer wisten, wat zich op de bewuste dag had afgespeeld.

Desalniettemin werden Doede Hindriks en Machiel Hindriks schuldig bevonden aan de dood van hun broer Aaldert Hindriks. Doede Hindriks kreeg een gevangenisstraf van vijf jaar. Zijn broer Machiel Hindriks werd tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld. Bovendien moesten de beide mannen een boete van honderd gulden betalen plus een vergoeding van de proceskosten. Tezamen was dat een bedrag van f. 135,22.

Frederika Wolters werd tijdens de rechtszitting van 14 januari 1840 in zake haar mishandeling van Roelof Christiaan Kwint veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden en een boete van f. 8,--.

Tijdens de rechtszitting werden de beide scharenslijpers verdedigd door mr. I. de Wal.

Jacob Daniël Scholten

De rol van de vierde scharenslijper in het gezelschap is niet duidelijk. Hij heeft zich in ieder geval niet ingelaten met de verschillende vechtpartijen. Ook valt uit de processtukken niet op te maken of hij de vechtpartijen heeft gezien en/of hij zich ook met de mannen en de vrouwen in de boerderij annex herberg van Jan Lambert Oosting heeft bevonden.

Zijn levensgezellin Jenne Mie Michiel Wolters was, gelet op haar getuigenverklaring, wel bij de vechtpartijen aanwezig.

Het Westeinde te Hijken omstreeks 1950 (deel II)

Het Westeinde in Hijken heeft een grote rol gespeeld in het leven van Janny Hoogeveen-Zuidberg. Zij vertelt over haar jeugdjaren omstreeks 1950

Berend Sikken was een markante persoonlijkheid. Hij viel op door zijn aparte woordenschat en uitlatingen. Zo was hij met zijn vrouw naar een bruiloft geweest. Mijn moeder vroeg aan Berend: "Was het een mooi feest?" "Ja," zei Berend, "het was een mooie bruiloft, maar jammer dat de bruid zwanger was."

Als voorzitter van een vergadering zei hij eens toen er weinig opkomst was: "Ik open deze vergadering, en ik doe hem gelijk weer dicht."

De woning van Berend Sikken aan het Westeinde in Hijken

J. Hoogeveen-Zuidberg

Aanvulling

In deel 1 van 'Het Westeinde te Hijken omstreeks 1950' (in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg. 16, nr. 4, december 2004) staan bij Hendrik Doorten op blz. 30 drie kinderen vermeld. Er hadden vier kinderen moeten staan: Jantje, Geertje, Rika en Harm.

Een broertje

Nog een voorbeeld van de aparte uitlatingen van Berend Sikken: Hij vroeg aan een buurmeisje van mij - haar moeder was zwanger van een vierde kind - : "Wil je een broertje? Wel, dan moet je een kikker aan de deurknop vastbinden." Het meisje geloofde Sikken op z'n woord, ving een kikker en bond die aan de deurknop. En warempel, na twee zusjes kreeg ze een broertje. Of de goede raad van Berend Sikken van invloed is geweest, laat zich raden.

Nogmaals de grote boerderij van Berend Sikken

Hendrik Bos en zijn vrouw Martha van Goor

Boerderij Veenhoven

De boerderij van Jan Seubring

Noten

- 1) G. Seubring, 'Lambert Schoenmaker' in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg.14, nr.3, sept.2002, 15-19. Geert Seubring heeft uitvoerig over Lambert Schoenmaker geschreven.

In mijn kindertijd was Sikken voorzitter van de hervormde school en van de jongens- en meisjesvereniging. Veel later kwam hij in de gemeenteraad en kreeg nog meer bestuursfuncties, maar dat was niet meer in mijn kindertijd.

Berend Sikken was getrouwd met Aaltje Oosting. Zij kregen drie zonen: Henk, Aaldert en Johan.

Vervolgens kwam het huis van Ginus Bos en Griet Makken. Hendrik Bos met zijn vrouw Martha van Goor kwamen daar bij inwonen, toen hun huisje aan de Meerweg werd afgebroken. Ginus was hun jongste zoon; andere kinderen: Jan (Grootjan), Jan (Kleinjan) en drie dochters: Jantje, Bert en Marchje.

Een schoonzoon, Albert Geuzinge, heeft later de voorgevel vernieuwd.

De boerderij van Hendrik Bos

Dan kwam de boerderij van de 'Veenhovens jongens', zoals ze in Hijken werden genoemd. Hendrik, Jan en Lambert Veenhoven, drie broers die bij elkaar inwoonden. Ze bleven allen vrijgezel. Ook hadden ze een hondenkar. Met hun grote hond Prins werden ze vaak in één adem genoemd: Prins, Hendrik, Jan en Lambert.

Ook aan het Westeinde stond de boerderij van Jan Seubring en zijn vrouw Cornelia Piel. Jan had een boerenbedrijf, waar Lambert Schoenmaker vele jaren als knecht heeft gewerkt¹⁾.

Daarnaast stond het huis van dorpsstimmerman Willem Leunge. Willem was getrouwd met Christina Steenhuis. Behalve dorpsstimmerman was hij ook wagenmaker. Hij had een speciale houtstek waar hij het mooiste hout bewaarde. Dat gebruikte hij voor doodskisten. Op zolder had hij altijd wel een paar kisten in voor-

raad. Later werd hij heel handig in het maken van spinnewielen. In de zestiger jaren van de vorige eeuw werd het spinnen heel populair. Truien van zelfgesponnen wol waren in de mode. Uit het gehele land en zelfs uit Canada kwamen de mensen bij Willem Leunge om een spinnewiel te laten maken.

Willem en Christina hadden één zoon die later ook het vak van zijn vader uitoefende. Alleen, spinnewielen maakte hij niet.

De school aan het Westeinde

Aan het Westeinde stond de openbare lagere school van Hijken. Uiterst rechts op de foto is nog net het brandspuithokje te zien. Mijn herinneringen aan mijn schooltijd zijn niet uit mijn geheugen te branden. Op een maandagmorgen in mei 1950 ging ik voor het eerst naar de openbare lagere school. De grote kinderen stonden al te wachten, nieuwsgierig als ze waren wie er dit jaar bij hen op school zou komen. Mijn moeder had mij m'n zondagse kleren aangetrokken en mijn lange haren waren extra mooi gemaakt. Ik kreeg een blauwe strik in mijn haar. Mijn ouders waren zo trots op mij. Ik was hun enig kind; ze deden daarom veel voor mij, vooral ook wat het uiterlijk betreft. Moeder breide allerlei truien en rokjes en die eerste schooldag had ik ongetwijfeld een door haar gebreid rokje aan.

Mijn oudere nicht, Geesje Folkers, ontfermde zich vaak over mij. In het speelkwartier bemoeide zij zich met mij, zodat ik niet verloren op het plein stond. Zo langzamerhand begon ik toch te wennen en kreeg ik het naar mijn zin. Teken en kleuren vond ik het mooist. Dat deden wij op de vrijdagmorgen. Ook schoonschrijven vond ik prachtig.

Mijn schoolvriendin was Annie Ovinge. Met haar heb ik heel wat gespeeld. Juf Borrel was een leuke vrouw. Ik was dol op haar.

De openbare lagere school met het brandspuithuisje.

Willem Leunge met zijn vrouw. Het is niet bekend wie het meisje is.

Weggelopen van school

Juffrouw Borrel stond al bij het hek op de nieuwe leerlingen te wachten. Elke dag kwam ze op haar fiets van Smilde naar Hijken gereden. Wij namen afscheid van onze moeders, maar eigenlijk wilde ik wel direct met mijn moeder terug naar huis; alles was toch wel vreemd. Juffrouw Borrel deed erg haar best ons een beetje te laten wennen. Ik kreeg een plaatsje midden in het lokaal, naast Mina Stadman. Mina had een oudere zus op school, Rika. Zodoende wist Mina al een beetje hoe de gang van zaken was. De juf gaf ons allemaal een potlood en een stukje gom. Pas later kregen we een echte kroontjespen die wij in de inktpot die in de bank zat moesten dopen. Moeder maakte voor mij een mooie inktlap en een etuitje voor de pen en de potloden. Het lezen leerden wij van de leesplank: aap, noot, Mies enz.

Toen ik anderhalve week op school was, ben ik 's morgens na het speelkwartier naar huis gelopen. Op school had ik het wel bekeken; thuis had ik meer vrijheid en dat miste ik op school. Oom Rieks Willems die bij ons woonde, bracht mij terug. Het heeft echt wel een hele tijd geduurd voordat ik het op school een beetje leuk begon te vinden.

Het brandspuithokje

Het brandspuithokje, dat naast de openbare school aan het eind van het schoolplein stond, was een bijzondere plaats voor de Hijker vrijgezellen, o.a. Hendrik Piel, Japie Popping, Otte Bruggink en Hendrik Bosman. Zij kwamen 's avonds als het werk er op zat naar het brandspuithokje om wat met elkaar te praten. Allen hadden dan mooie, gele klompen aan.

Natuurlijk ging er van alles over de tong. Sterke verhalen en natuurlijk ook fantasieën werden er maar al te graag verteld. Zo had Hendrik Piel het op een avond over een meisje met grote, lange tanden. "Ik gaf haar een glaasje met morellen," aldus Hendrik, "en ze pikte met haar lange tanden die morellen zo maar uit het glaasje." Aan zijn stem zou je kunnen horen, dat hij dat trucje erg bewonderde. In werkelijkheid bestonden de dames slechts in de fantasie van deze mannen, want ze zijn allemaal vrijgezel gebleven.

Het brandspuithuisje was de ontmoetingsplek van de Hijker jongelui. Het was de plek om af te spreken met de jongen of het meisje met wie je verkering had.

Op de foto is rechts van de school het brandspuithuisje te zien. Als je de school passeert, staat het aan de linkerkant van de weg.

Vaak nam ik voor haar een bos dahlia's mee. Soms nam ze die onder haar snelbinders mee naar haar huis. Ze kon prachtig verhalen vertellen.

Meester Pieksma was het hoofd van de school. Zijn dochter Olga zat bij mij in de klas. Mevrouw Pieksma hielp vaak een handje mee op school. Zij hadden ook nog een dochter Anneke en een zoon Wietse. Vaak speelden we met Olga in het grote meestershuis. Wat een grote gangen waren daar en hoge plafonds. Ach, het huisje waar ik in woonde was zo klein en laag.

De schoolreisjes waren prachtig. We gingen dan een dagje naar Appelscha of naar het Halerzand.

Toen ik in de zesde klas zat, was meester Pieksma mijn onderwijzer. Hij vertelde veel over Indonesië. Hij had daar vroeger gewoond en praatte daar dan ook graag over. Wij moesten ook een paar Maleise woorden leren, zoals alang alang (hoog gras), dessa (dorp). Een aantal van die woorden ben ik weer vergeten.

Juf Borrel was inmiddels weggegaan; er kwam een nieuwe juf, juf Voorthuizen uit Assen. Zij was een lange, slanke meid, met benen die bijna boven het stuur uitkwamen als ze kwam aangefietst. Van juf Richt de Vries kregen wij handwerken. Wij leerden sokken breien, ook babysokjes en borduren met verschillende steken.

Op het schoolplein deden wij spelletjes, zoals knikkeren, kaatsen, tolleren, blikspuit enz. Bij de winterdag, als er ijs was, gingen we 'schotsiespringen' in de sloot bij Jan Geerts. Deze lag net voor de school. Dat kostte menig schoolkind natte sokken, of nog erger, een kletsnat pak. En dan moest je naar huis...! Sneeuwballen gooien tegen de kinderen van de hervormde school was ook een aardige bezigheid. Zij gooiden natuurlijk even hard terug.

Op boomplantdag gingen wij bomen planten. Er kwam een briefje met je naam er op in een flesje dat in het plantgat bij de boom werd gestopt.

Mijn boom staat nog in een windsingel bij het Hijkermeer. Zou mijn naam in het flesje nog leesbaar zijn?

Het Hijkermeer met de door de kinderen geplante bomen.

Ook gingen wij in het najaar voederknollen plukken voor een boer in het dorp. We verdienden daarmee een filmprojector voor de school.

Op zekere morgen kwam er een wijkverpleegster op school. Zij keek in de diverse krullenbollen om te ontdekken of je ook hoofd-luis had. Zo ja, dan moest je even mee naar een kamertje. Daar kreeg je dan een briefje voor je ouders mee. Ook kregen wij op school de verplichte inenting. Als het zover was, rook je in de school de geur van dokter Meijerings pijp, zo'n zoete toffeegeur. De meeste kinderen vonden dat heel eng.

Het Sinterklaasfeest was natuurlijk een heerlijk feest. Toen wij klein waren, vonden wij het wel een beetje griezelig; ook later toen wij wisten dat meneer De Ridder Sinterklaas was, want hij kon zo statig praten. Hij leek net de echte Sinterklaas. Dan werd het spannend, want iedereen kreeg een kleinigheidje.

Mijn schooltijd was een fijne tijd, waar ik graag op terugkijk.²⁾

Pieteren Jan Geerts

Tegenover de school stond het huisje van Jan Vording. Er was een 'brandkoele' naast. Op een oude foto van de gereformeerde kerk is het huisje goed te zien. Tussen Jan Vording en de kerk, op deze foto niet zichtbaar woonde Jan Geerts en zijn vrouw Aaltje Santing. Deze woning was tevens de kosterswoning die bij de gereformeerde kerk hoorde. Jan Geerts had een petroleumhandel. Omstreeks de vijftiger jaren van de vorige eeuw werd petroleum nog veel als brandstof gebruikt. In de afgelegen boerderijen rondom Hijken was het gebruik van een petroleumlamp nog heel gewoon. Ook verkocht hij spijkers, schoppen, schopstokken en allerlei tuingereedschap. Jan en Aaltje kregen twaalf kinderen. Het was voor Aaltje geen gemakkelijke tijd; ze moest de kerk schoonhouden en twaalf kinderen opvoeden. Naast de kerk lag een stuk open land, dat later is volgebouwd met woningen. Dan kwam de boerderij van ook een Jan Geerts

De boerderij van Jan Geerts, de 'bereholder'.

2) Uit: *Schoolidyllen, geschied-schrijving Hijken.*

Links van de gereformeerde kerk zien we het huisje van Jan Vording.

De woning van Jan Geerts naast de gereformeerde kerk. Over dit laatste gebouw is in dit tijdschrift nog niets geschreven. Wie schrijft de geschiedenis over dit kerkgebouw?

De zeug van Jan Geerts

De woning links is die van Jan Koopman, de dorpspolitie.

De boerderij van Jan Vredevelt. Deze was vroeger door middel van een paadje met het Westeinde verbonden. Nu ligt de voorzijde van de boerderij aan de Rietakkersweg.

(hoek Westeinde/Rietakkersweg). Jan was de 'bereholder' van Hijken. Als een zeug drachtig moest worden, bracht zij eerst een bezoek aan de 'zware jongen' van Jan. Jan Geerts was getrouwd met Albertje Koerts. Ze hadden drie kinderen: Albert, Jan en Marchje. Zijn ongetrouwde zuster Roelofje Geerts woonde bij hen in.

Veldwachter Koopman

Het huis van veldwachter Jan Koopman kwam dan. Hij was met Aaltje Derks getrouwd. Koopman had ook een klein boevenhokje bij zijn huis. Het was geen genoegen daarin te vertoeven, werd verteld. Voor velen was Koopman niet zo'n geziene man. Vooral de jeugd had het nogal eens met hem aan de stok. Behalve politieagent was Koopman een goed imker (bijenhouder). Naast zijn huis had hij een mooie boomgaard, waar zijn bijenvolken een goed leven hadden.

Tenslotte kijken we nog even naar de boerderij van Jan Vredevelt. Hij woonde daar met zijn moeder. Toen zij stierf, bleef hij er alleen wonen. Later liet hij in de boerderij enige kamers bouwen die hij verhuurde. Hij werkte op zijn klein boerenbedrijfje. Jan Vredevelt was onze naaste buurman. Elke avond, dag in dag uit, kwam hij een litertje melk bij mijn ouders brengen. Jan had het niet altijd gemakkelijk; soms had hij wonderlijke gedachten en er waren dagen dat hij geen mens vertrouwde. Mijn moeder hield zijn huis schoon en deed de was voor hem.

Dit was een kleine rondleiding door de straat van mijn jeugd, het Westeinde. Het was een buurt, waar saamhorigheid ondanks (kleine) tegenstellingen de boventoon voerde. Men leefde met elkaar mee in vreugde en verdriet. Echte naoberschap was daar niet vreemd. Ik kan met dankbaarheid terugkijken naar mijn kindertijd toen ik aan het Westeinde woonde.

De plaag van de runderhorzel

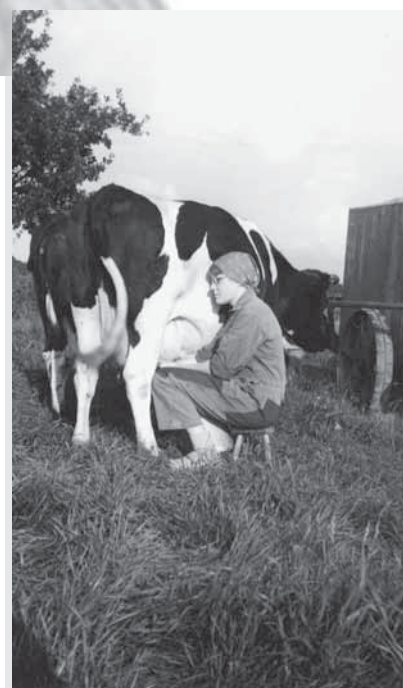
Een boer heeft soms met vreemde 'vijanden' te maken. De runderhorzel is zo'n vijand.

G. Seubring

Toen ik een al wat oudere boer was, heb ik de runderhorzels nog meegemaakt. De jongere boeren of zelfs die van middelbare leeftijd weten hier niet meer van. De runderhorzels waren soms een plaag voor de runderen. Vooral in de maanden juni en juli bij warm en broeierig weer vlogen ze rond om bij de koeien hun eitjes te leggen. Als de koeien de horzels hoorden vliegen, met een zacht brommend geluid, raakten ze in paniek en renden soms door drie à vier strengen prikkeldraad, met alle gevolgen van dien. Wat zijn er veel uiers en spenen flink beschadigd door deze uitbraken. De veearts moest er vaak aan te pas komen om de wonden te hechten. Het liefst zochten de koeien dekking onder struikgewas of bomen met laaghangende takken. Het gaf soms heel wat onrust in de weide, met als gevolg ook minder melkgift. Een oudere boer vertelde mij dat zijn kalveren de rogge waren ingerend en er wilden uitkomen voor het begon te schemeren, zo angstig waren ze.

Het melken gebeurde toen nog met de hand. Dat was voor de koe dan een heel pijnlijke handeling als de spenen kapot waren. Heel wat melk is door de koe weggeschopt met emmer en al; dit tot ergernis van en schade voor de boer. Je had als melker de handen soms vol bloed van de wonden aan de spenen. En dan al die vliegen die op de wonden afkwamen.

De horzels leefden maar vijf tot zeven dagen en legden hun eieren

Melken met de hand. Voor Fennie Seubring-Braam te Hooghalen was dit heel gewoon.

De runderhorzel

Uitstel uitgave boek

Het boek *Beilers in Nederlands-Indië 1945-1950* zal niet in maart 2005 worden uitgegeven, zoals dat in het voornemen van het bestuur lag. De reden hiervoor is, dat het bestuur er nog niet in is geslaagd om voldoende subsidies te verkrijgen voor het drukken van het boek. Het manuscript ligt drukklaar. Het bestuur hoopt de komende maanden voldoende gelden te genereren om het boek in het najaar van 2005 te laten verschijnen.

op de haren van de poten waaruit zich een larfje ontwikkelde dat door de huid de koe binnendrong en zich na een tocht door het lichaam van de koe vastzette in de rug, net onder de huid. In het voorjaar groeiden ze uit tot larven van wel een tot anderhalve centimeter, bijna net zo groot als een volwassen emelt, een larve die iedereen wel kent. Ze boorden een gaatje in de huid van de koe om te kunnen ademen. Als je in het laatst van de stalperiode met de vlakke hand over de koeienrug streek, voelde het helemaal bobbelig; er zaten soms wel honderd larven in de rug.

In de eerste helft van mei, als de koeien weer in de wei waren, kwamen de larven er uit en vielen op de grond om zich te verpoppen. Na dertig tot vijftig dagen kwamen hier horzels uit en begon de cyclus en de ellende opnieuw. Je kunt begrijpen, dat de koeien veel jeuk en pijn hadden met al die larven in de rug. Verminderde melkgift en groei was het gevolg. Ook bij verkoop voor de slacht leverden dergelijke koeien minder op. Er moest nogal wat rugvlees weggesneden worden, omdat dat gedeelte ongeschikt voor de consumptie was. De huid van het ruggedeelte was vaak ongeschikt voor de leerlooierijen, want de gaatjes van de larven bleven er in zitten.

In het begin van de vijftiger jaren van de vorige eeuw kwam er een heel eenvoudig bestrijdingsmiddel op de markt, namelijk Derrispoeder. In het voorjaar moest men het poeder op de rug in de huid wrijven. Dan gingen alle larven dood.

Doordat het probleem gezamenlijk werd aangepakt door de melkfabriek en de melkveehoudersvereniging werd deze plaag dankzij veterinaire bestrijding in een paar jaar verleden tijd. Ik meen dat de bestrijding nu verplicht is. Af en toe komt er bij import van levende runderen uit Frankrijk nog wel eens een rund met larvenbultjes op de rug Nederland binnen. Maar verder hoor je er niet meer van.

Reactie

In het *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, nummer 4 (jaargang 16, december 2004) plaatsten wij de foto van de man met de melkkar. Door opmerkingen van mevr. N. de Jonge-Kerkhove en mevr. Van der Goot-Prummel werd de redactie er op attent gemaakt, dat we hier te doen hebben met Antonius Prummel die op de melkfabriek heeft gewerkt.

Schenking

Wij hebben van de Historische Vereniging Peize een aantal krantenknipsels gekregen over de gemeente Beilen.

Wie weet meer?

Tijdens de ledenvergadering in 2004 ontving de vereniging van een lid een map met verschillende krantenknipsels, waaronder een aantal over het ontstaan van en de graafwerkzaamheden voor het Linthorst Homankanaal en 24 verschillende foto's. Op één van de foto's staat het jaartal 1927 vermeld. Op de meeste foto's zijn graafwerkzaamheden voor een kanaal te zien en bouwwerkzaamheden voor een brug. Wie weet meer over deze map en wie kan ons vertellen van welk kanaal de foto's zijn genomen.

Wie weet meer? Gaarne contact zoeken met:

W. Bazuin-Brinkman, 0593-592657.

